

TÜRKİYE'DE UN SANAYİ SEKTÖRÜNÜN YAPISI

Erkan AKTAŞ¹

Ođuz YURDAKUL²

1.GİRİŞ

Dünyamız, bilim ve teknolojinin gelişmesi ve bununla beraber yoğunlaşan toplumsal sorunları birlikte yaşamaktadır. Gündemin bir yanında, bilgi çağının yeni çözümleneleri, bir yanında giderek daralan doğal kaynaklara rağmen, hızla büyümeye devam eden toplumun insanca yaşama talep ve belirtileri yer almaktadır.

Teknolojik buluşlar, biyoteknoloji devrimi, yalnızca tarımı değil, sanayii de büyük ölçüde etkilemiştir. Sanayi ile tarım çok yönlü teknik ve fiziki girdi-çıkıtı ilişkisi ile iç içedir. Kaynak aktarım mekanizması yanında bu iki sektör birbiri için pazar oluşturmaktadır. Öz olarak bu iki sektör karşılıklı olarak birbirine muhtaçtır. Tarım-sanayi bütünlüğü anlayışının çok ilginç ve belirleyici bir örneği gıda sanayiidir. Türkiye tarımının, gıda ve diğer tarıma dayalı sanayilere hammadde üretme anlamında, çok önemli potansiyeli vardır. Tarım ürünlerinin katma değerinin yükselmesi, pazar maliyetinin azalması, arz esnekliğinin kazandırılması, pazarlama olanaklarının genişletilmesi ve benzeri bir çok somut gerekçe nedeniyle gıda sanayii Türkiye tarımı açısından da yaşamsal önem taşımaktadır. Dünyada bugün sektörleri birbirinden bağımsız düşünemeyeceğimizden, gıda sanayii yalnızca Türkiye tarımı değil, aynı zamanda Türkiye ekonomisi için de büyük önem taşımaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde, çoğunlukla, ilk kurulan sanayi tesisleri un fabrikalarıdır. Son zamanlarda, özellikle gelişmiş ülkelerde proteince zengin gıda maddelerine doğru geçiş olmasına rağmen, undan yapılmış mamuller temel gıda maddeleri arasındaki önemli yerini korumaktadır. Ülkemizde de un üretimi geçmişten günümüze teknolojik olarak büyük değişiklikler göstererek bugünkü durumuna gelmiştir. Başta ekmek olmak üzere çeşitli gıda maddelerinin ana maddesi olan un, günümüz modern öğütme tekniğinin gelişmesi sonucu belirli tip ve randımanlarından değişik sanayi dallarında uygun nitelikte üretilmektedir

Düşük gelirli ülkelerde ve düşük gelir gruplarında nüfusun önemli bir kısmı yetersiz beslenmektedir. Gıda talebi açısından bakılırsa, yüksek kalorili gıdalar ön plana çıkmaktadır. Undaki yüksek kalori miktarı ve düşük gelirli aileler tüketimi için yaşamsal önem taşıması, ülkemizde gıda sanayii içinde un sanayiinin önemini arttırmaktadır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırma için örnek sayısının belirlenmesinde tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla önce Türkiye'deki un fabrikaları, kapasiteleri esas alınarak, gruplandırılmış ve daha sonra tabakalı örnekleme yöntemiyle 49 örnekle çalışılması gerektiği hesaplanmıştır. Hesaplama da ortalamadan % 8 sapmaya izin verilerek, % 90 güven sınırları içerisinde çalışılmıştır. 49 örnek işletmenin tabakalara dağılımında Neyman yöntemi kullanılmış, her tabakaya düşen işletme (örnek) sayısının belirlenmesinde tabakanın sapmasının ağırlığı dikkate alınmıştır.

¹ Arş. Gör. Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

² Prof. Dr. Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

Örnek işletmelerin tüm ülkeyi temsil edecek şekilde dağıtılması amaçlandığından, coğrafi dağılım da göz önünde bulundurularak, un fabrikalarının yoğunlaştığı iller belirlenmiştir. Bu şekilde, Akdeniz Bölgesini temsilen Adana, İç Anadolu Bölgesini temsilen Ankara ve Konya, Batı Anadolu ve Trakya Bölgesini temsilen Balıkesir ve Tekirdağ, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesini temsilen Gaziantep ve Karadeniz Bölgesini temsilen Samsun illeri olmak üzere 7 il belirlenmiştir. 49 örnek sayısının dağıtımında, bu illerin sahip oldukları un fabrikalarının toplam içindeki yüzde ağırlıkları da dikkate alınmıştır. Buna göre, Adana'dan 7, Ankara'dan 4, Balıkesir'den 6, Gaziantep'ten 11, Konya'dan 10, Samsun'dan 6 ve Tekirdağ'dan 5 işletme olmak üzere 49 örnek çekilmiştir.

2.1. Sektör Yapısının Ölçülmesinde Kullanılan Yöntem

Endüstri ekonomisi çalışmaları, sektördeki piyasa yapısı ile performansı arasında nasıl bir ilişki olduğunu incelemektedir. Burada anahtar; yapı, davranış ve performanstır (Structure, Conduct and Performance "SCP"). Bu yaklaşım, endüstri performansının tahmin edilmesinde yardımcı olur. Geniş tanımlı bir endüstri organizasyonu analiz modeli, 1930 yıllarında Harvard'tan Edward ve S. Mason tarafından ortaya konmuştur. Günümüzde de bu analiz modeli çok yaygın bir şekilde sektör analizinde kullanılmaktadır (GREER, 1980).

Endüstriyel düzeyde piyasa yapısının ölçülmesi için geliştirilmiş birçok indeks bulunmaktadır. Bunlar; Lorenz Eğrisi, Gini Katsayısı, Yoğunlaşma Oranı ve Herfindahl İndekstir. Bunlar içerisinde en fazla kullanılan H. İndeks ve Yoğunlaşma Oranıdır. Çünkü bu iki indeksin hesaplanması gayet kolaydır.

2. BULGULAR VE TARTIŞMALAR

2.1. Dünyada ve Türkiye'de Un Sanayiinin Tarihçesi

Buğdayın, tarihin eski devirlerinden beri insan gıdası olarak önemli bir yeri vardır. Yapılan incelemelerde, neolitik dönemde buğday ve arpanın dövülerek ve savrulularak kapçıklarından ayrılması ve un haline getirilmesinin, dibek içinde yapıldığı bulunmuştur. Fakat yaygın uygulama tahılların fincan tabağı ya da eyer biçimli taş üzerinde yuvarlak çörek ya da sosis biçimli bir sürtme taşı ile ufalandığıdır. Bu tür el değirmenlerinin sert taştan yapılmaları gerektiği ve aksi durumda undan yapılan yiyeceğin içinde un kadar kum bulunacağı neolitik dönemde ortaya konmuştur (CHİLDE,1993).

Buğday, önceleri taş havanlar sayesinde dövülerek un haline getirilip, değişik mamullere çevrilerek tüketilmiştir. El ile çevrilen taşlar arasında ezilerek un haline getirilmesinin ardından insan, hayvan ve su gücünü kullanarak döndürülen büyük taşlar arasında ezilmesi yoluyla daha randımanlı bir un üretimine geçilmiştir. XIX. yüzyılın ortalarında Macarlar tarafından bugünkü modern değirmenlerin esasını teşkil eden valsler arasında öğütme tekniği geliştirilmiştir. Valslerin icadından sonra, un elde edilmesi sanayi şekline dönüşmüş ve hızla gelişerek 1000 ton/gün üzerinde buğday öğütebilecek kapasitede modern fabrikalar kurulmuştur. Son olarak elektronik ve bilgisayar un sanayiine girmiş; üretim, kumanda odalarındaki monitörler yardımı ve elektronik kumandayla yapılmaya başlanmıştır (CHİLDE, 1993).

1960'lı yıllarda sayıları 40.000'den fazla olan karataş değirmenlerinin gerek güç kaynağını teşkil eden suyun tarımda kullanılmaya başlanması, gerekse yılın her mevsiminde çalışabilme isteği ve tüketicinin beyaz

una doğru eğilimi yüzünden sayıları süratle azalmaya başlamıştır. Buna karşılık un fabrikalarının sayısı hızla artmıştır. Fabrika sayısının artmasında 1950'li yıllardan sonra hızlanan şehirleşme ile nüfus artışının da önemi büyüktür. Un fabrikalarındaki asıl patlama 1974'den sonra görülmektedir. Bunun başta gelen nedeni, ekmeğe uygulanan sübvansiyondur. Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) tarafından üreticilerden satın alınan buğdayın daha düşük fiyatlarla şehir ihtiyacı için tahsis edilmekteydi. Söz konusu uygulama sonucunda işletmeler büyük karlar elde etmişler ve durumdan istifade etmek isteyen sermayedarlar un fabrikası kurma yoluna gitmişlerdir. Bu tarihte değirmen makinaları imal eden irili ufaklı işletmelerin de faaliyete geçmesi, un fabrikalarının sayısının artmasında diğer bir etken oluşmuştur (DPT, 1987). Artan fabrika sayılarının atıl kapasite sorunu yaratmaya başlaması nedeniyle, DPT 1983'te un üretimine yönelik yatırımları –ihracat taahhütlü olsa dahi- teşvik etmeme kararı almıştır. Bu tarihten itibaren azalan yatırım eğilimleri, 1985'ten itibaren kalkınmada öncelikli yörelerde yatırımların tekrar teşvik edilmesiyle birlikte yeniden canlanmaya başlamıştır. Nitekim, 1977 yılında 5,9 milyon ton/yıl buğday kırma kapasitesine sahip 307 adet un fabrikası varken, 1986 yılında buğday kırma kapasitesi 13,8 milyon ton/yıl'a ve fabrika sayısı da 584'e yükselmiştir. 1994 yılı itibariyle de fabrika sayısının 700'e yaklaştığı ve buğday kırma kapasitesinin 22 milyon ton/yıl civarında olduğu tahmin edilmektedir (Türkiye İş Bankası, 1995).

Bugün ülkemizde resmi olarak değişik kapasitelere sahip 765 adet un fabrikası bulunmaktadır (DPT, 1997). Resmi olmayan rakamlarla birlikte, Un Sanayicileri Derneğinin yapmakta olduğu bir çalışmada, bu sayının 1000'nin üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Bu rakamlara göre Türkiye'deki toplam kapasite yaklaşık 30 milyon ton/yıl olarak tahmin edilmektedir. Bu rakam yaklaşık olarak, Türkiye'deki toplam un üretiminin 3 katı olmaktadır. Günümüzde un sanayimizin, dünya un dış ticaretini karşılayacak kadar bir kapasite fazlalığına sahip olduğu bilinmektedir.

2.2. Dünyada ve Türkiye'de Un

Dünyada başlıca buğday üretici ülkeler aynı zamanda en fazla un üretimi yapan ülkeleri oluşturmaktadır. Çünkü buğday üretiminden belli bir oranda stok ve tohumluk olarak ayrıldıktan sonra kalan buğdayın %75 dolayındaki bölümü un haline getirilmektedir. Diğer bir taraftan da, Japonya önemli bir buğday üreticisi olmamakla beraber, buğday ithalatı yaparak dünyanın önemli un üretici ülkeleri arasına girmektedir. Dünyada 1997 yılı itibariyle toplam un üretimi yaklaşık olarak 266 milyon tondur (United Nations, 1999).

Türkiye'de un üretimi yıllar itibariyle artış göstermektedir. 1965-75 yılları arasında üretimde meydana gelen dalgalanmalar un ithaline neden olmuştur. Aynı dönemde, un üretim ve talep miktarlarının aynı olmasına rağmen ithalatın gerçekleşmiş olması dikkat çekicidir. 1977 yılından sonra un üretiminin talebi geçmesiyle birlikte un ihracatı başlamıştır. Bu yıldan sonra da un ithali yok denecek kadar azalmıştır. Un ihracatı yıllar itibariyle dalgalanma göstermekle birlikte genel bir artış trendi çizmektedir. 1997 yılında ihracat rakamı 865 bin ton ile en yüksek noktaya gelmiştir. Bu rakam 1998 yılında 365 bin tona kadar gerilemiştir.

Çizelge 1. Türkiye’de Sanayi Unu Üretimi, Talebi ve Dış Ticareti (Ton)

Yıllar	Talep	Üretim	İhracat	İthalat
1962	1.069.000	1.069.000	20	727
1965	1.185.000	1.185.000	-	-
1970	2.000.000	2.000.000	282	15.011
1975	3.546.000	3.546.000	3.724	8.364
1980	5.390.000	5.459.000	62.938	-
1985	7.644.000	8.027.000	224.898	-
1990	9.716.000	8.818.000	108.642	4.954
1995	9.800.000	10.426.000	637.729	63
1996	9.893.000	10.451.000	570.577	159
1997	9.801.000	10.652.000	864.918	313
1998		10.850.000	365.375	207

Kaynak: a) DPT 1998. b) FAO 1999.

2.2.1. Dünya Un İhracatı

Dünyada, un ihracatında ilk sırayı Avrupa Birliği almaktadır. Dünya ihracatının 1998 rakamları ile % 55’ini AB gerçekleştirmiştir. Geçmiş yıllarda AB aktif bir tahıl ve dolayısıyla un ithalatçısıyken, dünya un pazarına ABD ve Kanada hakim durumdaydı (BALTACI, 1996). Günümüzde bu pazara Avrupa Birliği hakim hale gelmiştir. Avrupa Birliğinden sonra önemli ihracatçı ülkeler sırasıyla; ABD, Arjantin, Türkiye, Japonya ve Kanada’dır (Çizelge 2). Burada dikkati çeken ülke Japonya’dır. Buğday üretimi 569.500 ton olan bu ülke 271.000 ton un ihraç edebilmektedir.

Çizelge 2. Başlıca Un İhracatı Yapan Ülkeler (1000 Ton)

Ülkeler	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
AB (15)	4392	5277	5594	5499	5396	4931	5352	5653	4887
ABD	858	1003	957	1062	1108	1092	502	518	586
Türkiye	109	615	493	379	565	638	571	865	365
Arjantin	147	196	141	174	288	228	244	582	474
Kanada	152	179	168	148	220	209	156	142	155
Japonya	314	302	296	326	309	323	298	267	271
Dünya	6946	8515	8794	8499	9327	10188	10408	10334	8959

Kaynak: FAO 1999.

2.3. Un Sanayi Sektörünün Pazar Yapısı

2.3.1. Un Piyasasında Rekabet

Un fabrikalarının sayısının Türkiye’de çok fazla olması bu sektördeki rekabeti artırmaktadır. Gerek alıcı gerekse de satıcı sayısı oldukça fazladır. Buna ilişkin piyasadaki rekabeti ölçmek için yıllar itibariyle “Yoğunlaşma Oranına” bakabiliriz.

2.3.1.1. Un Sanayi Sektöründe Yoğunlaşma Oranı

Çalışabilir rekabet, 4 firmanın yoğunlaşmasının (CR4) %40 altında ve fiyatın değişken olduğu piyasalardır. Düşük giriş engeli bulunmakta, çok az sayıda gizli anlaşmalar olmaktadır. Bunlarla birlikte karlılık çok düşüktür (GREER, 1984). 1985’ten 1996 yıllarına kadar un sanayi sektöründeki yoğunlaşma oranı genel bir artış göstermekle birlikte çok düşük bir orandadır. Bunun sonucu olarak bu piyasada çalışabilir bir rekabet oranının olduğu söylenebilir. Piyasaya giriş engeli hemen hemen bulunmamaktadır.

Çizelge 3'te Türkiye'de 1985-1997 yılları arası un sanayiindeki yoğunlaşma oranları ve H. İndeksi verilmiştir. Yoğunlaşma oranı, sektördeki en büyük dört (CR4) ve sekiz firmanın (CR8) pazar payları olarak gösterilmiştir.

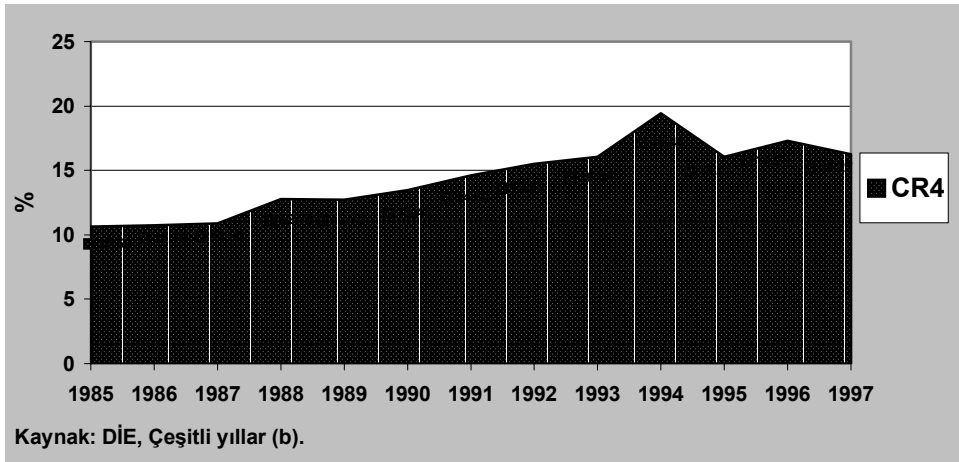
Çizelge 3. Türkiye'de Un Sanayi Sektöründe Yoğunlaşma Oranları

Yıllar	İşyeri Sayısı*	CR4	CR8	H-İndeks
1985	181	10.66	18.42	0.0100
1986	186	10.75	17.36	0.0100
1987	172	10.90	18.28	0.0105
1988	169	12.78	21.74	0.0125
1989	174	12.73	21.37	0.0121
1990	151	13.48	22.65	0.0131
1991	141	14.60	25.49	0.0156
1992	135	15.52	27.08	0.0174
1993	138	16.04	27.56	0.0177
1994	125	19.44	32.15	0.0207
1995	312	16.03	24.29	0.0123
1996	302	17.28	26.24	0.0149
1997	305	16.27	25.89	0.0155

*1985-94 yıllarında iş yeri sayıları belirlenirken 25 ve daha fazla kişi çalıştıran işletmeler alınmış ve 1995 ve sonraki yıllarda 10 ve daha fazla kişi çalıştıran işletmeler alınmıştır.

Kaynak: DİE, Çeşitli Yıllar

Şekil 1. Türkiye'de Un Sanayi Sektöründe Yoğunlaşma Oranları.

Un sanayi sektöründe yoğunlaşma oranında yıllar itibariyle bir artış gözlenmektedir. Bunun en önemli nedeni, piyasadaki en büyük dört firmanın pazar paylarında, 1985-1997 yılları arasında düzenli bir artış olmasıdır. Bununla birlikte yoğunlaşma oranı %20'yi geçmemiştir.

2.3.2. Un Sanayii Sektöründe Karlılık ve Rekabeti Etkileyen Faktörler

Un sanayii sektöründe rekabeti etkileyen faktörler alan çalışması sonucu elde edilmiştir. Anket çalışması; sektörde rekabeti etkileyen en önemli faktörün (%46.9'luk payla) kayıt dışı çalışan fabrikalar olduğunu göstermiştir. Piyasada ürün kalitesinde standardın genellikle aranmayışı, rekabeti engelleyen en önemli ikinci faktör olmaktadır.

Un sanayiinde yasal olmayan yollardan piyasaya ürün arz ederek kayıt dışı çalışan fabrikalar bulunmaktadır. Bu fabrikaların bir kısmı, ihraç amaçlı elde ettikleri düşük fiyatlı buğdayı işleyip yerli piyasa sunarak, diğer bir kısmı ise, sektörde kapalı gözüken veya kayıt altına alınmamış fabrikaların belirli dönemlerde üretim yaparak un piyasasında haksız rekabete yol açmaktadırlar. Kayıt altına alınmamış veya kapalı gözüken fabrikalar, özellikle buğday hasat döneminde üretim yapmaktadırlar.

Sektördeki karlılığın son yıllarda giderek azaldığı, alan çalışması sonucu elde edilen verilerin sonucunda görülebilmektedir. Gerek firma sayısının fazlalığı, gerekse piyasaya giren yeni firmalar karlılığı azaltmaktadır. Bunun sonucu piyasaya girişlerde azalma olmuş hatta piyasadaki çıkışlar yaşanır duruma gelmiştir. Jones Trefor'un "Sektör Yapısı ve Karlılık" ile ilgili çalışmasında, tam rekabetin yaşandığı piyasalarda, karlılığın az ve ürün farklılığının olmadığı belirtilmektedir. Bu piyasa yapısı şartlarının un piyasası için geçerli olduğu söylenebilir.

2.2.3 Un Sanayiinde Sektör Yapısına İlişkin Ulusal Politikalar

Ulusal politikalar sonucu daha önceleri teşvik alması, hatta kalkınmada öncelikli bölgelerde teşvik almaya devam etmesi, sektördeki firma sayısında önemli artışa neden olmuştur. Sonuç olarak, bu teşvik politikası, un sanayii sektöründe çok yüksek bir oranda atıl kapasiteye neden olmuştur. Bununla birlikte, bu sektördeki denetimlerin yetersizliği haksız rekabete yol açmaktadır. Daha önce uygulanan ihracat taahhütlü olarak ithal edilen buğdayların, işlenerek iç piyasaya sürülmesi piyasada rekabeti olumsuz şekilde etkilemiştir. Alan çalışması sonucu, buğdayın un maliyeti içerisindeki payının %83 gibi çok önemli bir oranda olduğu belirlenmiştir. Bu durumda % 50'lere varan ucuz buğday ithali sonucu, bu teşvikten yararlanan firmaların iç piyasaya dönük üretimleri sonucu aşırı kar elde etmişlerdir. Daha düşük maliyetle ve dolayısıyla daha düşük fiyatla ürün satışı, sektördeki rekabeti çok olumsuz etkilemiştir¹.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

İşletmelerin kapasite kullanım oranının % 38 olduğu belirlenmiştir. Kapasite kullanım oranının %38 gibi çok düşük düzeyde olması maliyetlerin de artmasına neden olmaktadır. Sonuç olarak kapasite kullanım oranının düşüklüğü sektör performansını etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Bunun için kalkınmada öncelikli bölgelerde, un ve irmik üretim yatırımlarındaki teşvik sisteminin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

1985-1997 yılları arası un sanayi sektöründeki yoğunlaşma oranı genel bir artış göstermekle birlikte çok düşük bir orandır (CR4= 16.27). Bunun sonucu olarak bu piyasada çalışabilir bir rekabet oranı vardır. Piyasaya giriş engeli şu an için hemen hemen bulunmamaktadır. Buna karşın elde edilen veriler doğrultusunda, sektördeki rekabeti etkileyen en önemli faktör kayıt dışı çalışan fabrikalar oluşturmaktadır. Piyasada ürün kalitesindeki standartlara yeterince uyulmaması rekabeti engelleyen en önemli ikinci etken olmaktadır.

¹ Yapılan alan çalışması sonucunda, ihraç amaçlı buğday alan işletmelerin %33 olduğu tespit edilmiştir

Önemli sorunlardan biri de sektördeki denetimlerin yetersizliğinin haksız rekabete yol açmasıdır. Örneğin daha önce uygulanan ihracat taahhütlü ithal edilen buğdayların iç piyasaya sürülmesi, piyasada rekabeti olumsuz etkilemiştir. Buğdayın un maliyeti içerisindeki payı %83 gibi çok önemli orandadır. Bu durumda ihrac amaçlı olarak % 50'lere varan ucuz buğday ithalatından yararlanan firmalar iç piyasaya dönük üretimleri, aşırı kar elde etmişlerdir. Daha düşük maliyetle ve dolayısıyla daha düşük fiyatla ürün satışı rekabeti olumsuz etkilemiştir. Yapılan alan çalışması sonucunda, ihrac amaçlı buğday ithali yapan işletmelerin toplam işletmeler içindeki oranının %33 olduğu tespit edilmiştir.

Gerek firma sayısının fazlalığı, gerekse de piyasaya giren yeni firmalar karlılığı azaltmaktadır. Bunun sonucu piyasaya girişler azalmakta, hatta piyasadaki çıkışlar yaşanmaktadır. Jones Trefor'un sektör yapısı ve karlılık ile ilgili çalışmasında, tam rekabetin yaşandığı piyasalarda, karlılığın az ve ürün farklılığının olmadığı belirtilmektedir. Bu piyasa yapısı şartlarının, ülkemiz un piyasası için geçerli olduğunu söyleyebiliriz.

Firma yaşam eğrisine bakıldığında, Türkiye'de un sanayi sektörü gerileme aşamasındadır. Fakat, bölgesel olarak bakıldığında farklılıklar gözlenmektedir. Türkiye'nin Güney ve Güney Doğu Bölgeleri genelde krizin en çok yaşandığı bölgelerdir. Hatta bu bölgelerde önemli ölçüde kapanan veya üretimi durduran işletmeler vardır. Diğer taraftan Karadeniz Bölgesindeki işletmelerin pazar payında artış gözlenmektedir. Buradaki gelişmenin en önemli nedeni, bölgesel bazda oluşturulan organizasyonlardan biri olan Karadeniz Birlik'i (KARBİR). Bu tip organizasyonlar, özellikle işletmelerin rekabet gücünün artmasına ve yeni pazar alanlarının bulunmasına yardımcı olmaktadır. İç Anadolu Bölgesinde görüşülen işletmelerin yaklaşık yarısında ise pazar paylarında artış olmuştur. Batı Anadolu ve Trakya bölgelerinde ise genelde pazar payında bir değişim görülmemektedir.

Genel olarak bakıldığında sektörde büyük bir kriz yaşanmaktadır. Özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler bu krizden önemli derece etkilenmektedir. Bunun sonucu olarak, var olan büyük ölçekli işletmelerin ileride piyasaya hakim olacağı ve sektördeki yoğunlaşma oranlarının gelecekte yükseleceği öngörülebilir.

Un sanayi sektöründeki fiyat hareketleri, önemli ölçüde buğday fiyatlarına bağlı olmaktadır. Yıl içerisinde buğday hasat döneminden sonra piyasadaki fiyatların yükselmesi, bu sektörde hammadde ve mamül depolamanın önemini ortaya koymaktadır. Buğday fiyatları un fiyatlarının oluşmasında önemli bir etken olmaktadır. Üretim maliyeti içinde, hammaddenin payının yüksek olması sonucu, sektördeki fiyat hareketliliği büyük ölçüde buğday fiyat hareketlerini takip etmektedir. Buğday fiyatlarındaki belirsizlik aynı zamanda un fiyatlarını da etkilemektedir. Bundan dolayı buğday için uygulanan fiyat politikaları un sanayisini doğrudan etkilemektedir.

OECD tarafından yapılan çalışmaya göre, ülkemizde 1997 yılında, tarım politikasıyla buğday üreticilerine 1.13 milyar dolar transfer sağlanmıştır. Yine aynı yılda, buğday sektöründe genelde üretici eline geçen her 100 TL'nin 31 TL'si sağlanan destek ve korumalardan kaynaklanmaktadır. Bu uygulamalar tüketici harcamalarını % 23 oranında artırmaktadır. Sağlanan destek ve korumalarla yurtiçi üretici fiyatları dünya fiyatlarının 1.41 katı olarak gerçekleşirken, tüketiciler tarım ürünleri için dünya fiyatlarının 1.30 katı fiyat ödemek durumunda kalmışlardır (ERKAN ve ark. 1999).

Buğday fiyatlarının dünya fiyatlarının üstünde seyretmesi, un fiyatlarının ve dolayısıyla ekme fiyatlarının artmasına neden olmaktadır. Destekleme alım fiyatları açıklanırken, ekme fiyatlarına etkileri de göz önüne alınmalıdır. Uzun vadede, buğdayda vadeli işlem borsalarının kurulması gerekmektedir.

Gümrük Birliği anlaşması ve son olarak ülkemize, Avrupa Birliğine adaylık statüsü verilmesi, her alanda olduğu gibi, un sanayi sektörü için de önemli düzenlemeler getirecektir. Bu durumda diğer sektörlerde olduğu gibi un sanayi sektörünün analizi ilgili çalışmalar doğrultusunda yeni politikalar ortaya konulması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- AKSOY, H., 1990. Dağıtım Kanalları ve Fiziksel Dağıtım. Yeni Asya Yayınları, İstanbul. 1205s.
- BALTACI, S., 1996. Tekirdağ İlinde Un Sanayinin Ekonomik Yapısı ve Sorunları. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ, 18-24s.
- CHİLDE, G., 1993.Tarihde Neler Oldu. 5. Baskı 46s. Çevirenler : Mete Tuncay- Alaeddin Şenel. Alan Yayıncılık :2 Bilimsel Dizisi :2, İstanbul.197s.
- DİE, Çeşitli Yıllar. İmalat Sanayi Yoğunlaşma Oranları. Ankara.
- DİE, 1999. İmalat Sanayi Yoğunlaşma Oranları. Ankara
- DPT, 1987. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı. Un ve İrmik Sanayi Alt Komisyon Raporu. Ankara.
- DPT, 1997. Tarımda Yapısal Uyum, Destekleme ve Uluslararası Piyasalara Entegrasyon. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyon raporu, T.C. Başbakanlık DPT Müsteşarlığı Yayın No: 2409 – ÖİK: 470, Ankara.
- DPT, 1998. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), Ankara, 241s.
- ELDEM, V., 1994. Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 83-84s.
- ERKAN, O., ÖREN, N., ve AKBAY, A.Ö., 1999. Türkiye’de Tarımsal Ürünleri Piyasalarına Müdahalelerin Etkileri: Buğday Örneği. Tarım Haftası 99 Sempozyumu, Dünyada ve Türkiye’de Tarımsal Desteklemelere Yeni Yaklaşımlar, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara, 212s.
- FAO, 1999. FAOSTAT Agricultural Date. <http://apps.fao.org/cgi-bin/nph-db.pl?subset=agriculture>.
- GREER,D.F., 1980. Industrial Organization and Public Policy. New York. 570s.
- KÖSEOĞLU, M., TERZİ, H., 1995. Kalite Geliştirmede Altyapının Oluşturulması: Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Uygulanabilir Genel Bir Model. MPM Verimlilik Dergisi, Cilt 24, Sayı 4, Ankara, 7-17s.
- PHYLLIS, D., 1994. İlk Sanayi İnkılabı. 2. Baskı S1 Çeviren: Güran Tevfik. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 284s.
- TÜRKİYE İŞ BANKASI, 1995. Un Piyasası. İktisadi Araştırmalar ve Planlama Müdürlüğü, İstanbul, 1s.
- UN, 1999. United Nations Industrial Statistics Yearbook, 1999.